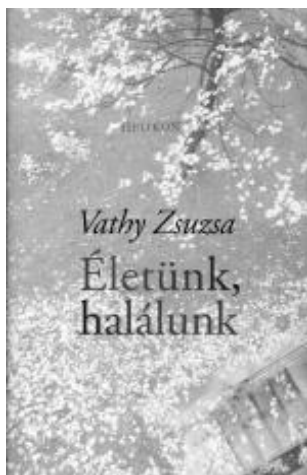

Ez két történet...

VATHY ZSUZSA: ÉLETÜNK, HALÁLUNK

**Helikon Kiadó
Budapest, 2008
196 oldal, 1990 Ft**

Vathy Zsuzsa írásaival – regényeivel, novelláival, riportjaival – hosszú évek óta jelen van a kortárs prózában. Novelisztikáját a róla író kritikusok leginkább a műfaj specifikus kereteinek árnyalt ismeretével, tehát a használt narratív technikák precizitásával, a történetzálakat kibontó cselekményív megtartásával, a figurák, élethelyzetek lélektani háttérének visszafogott, mégis hatásos ábrázolásával jellemzik. A hatáskeltés választott verbális eszközei szándékoltan egyszerűek, mentesek a fölöslegességtől, a manírtól. S talán éppen ezért őszinte, megindító, sokszor szorongató írások fémjelzik az eddig megtett utat.

A tavaly decemberben megjelent *Életünk, halálunk* című kötet világosszürke, talán kékes borítóján lehullott, apró halott szirmokra emlékeztető levelek. A cím és a borítón belüli fülszöveg is jelzi: a személyes tragédia a legutóbbi kötet egyik szerkesztő elvévé avatódik. A gondosan strukturált ívet felülírja a társ, Lázár Ervin hosszú betegsége és fájdalmas elvesztése.

A cím aktuális kontextus, szövegkörnyezet függvénye: a két, kultúrkörönként változóan értelmezett, gyakran antagonisztikus ellentétként is felfogott fogalmat egyetlen vessző választja szét. A közös birtoklás, az osztozás jelzésszerű jelenlétén kívül nincs sehol redundáns vagy extralingvális elem. A kötet novellái, írásai előtt talán hatásvadászként is hatna. Sűrítő jellege azonban alkalmassá teszi egy nagyon tágra értelmezhető motivikus kapcsolat megteremtésére. Eltérő témájú, mélységű, idősíkokban és narratív technikákban is gazdag változatokat felmutató írások között is létre jön a tematikai kapcsolat. Az élethez és a halálhoz sokféle módon fűzhető írások egymásmellettsége, bizonyos motívumok többszörös felbukkanása, a novellák témájának, világának részleges ismétlődése kötődéseket teremt.

A kötet legtöbb novellájának egyik téveszthetetlen vonása a személyesség, az érintettség élményének megteremtése. S itt egyrészt a narráció szuggesztív erejére, a felölelt témák, jelenségek érzékeny, intellektuális értelmezésére gondolhatunk. Valóban, a néhány helyen sajátosan felvillanó narrátor, vagy a beszűrődő szekunder szál (napi történések, politika, kultúra) érzékeny, jelzésszerű kommentje mind a kortárs olvasó belső érintettségét erősíti. A novellák személyes jellege azonban több szinten is működik. Az írásokat bensőségessé avatja az a nagyon is jellemző mód, ahogyan a saját, primer élmény megélését, megértését, eltávolítását, más szóval transzformációját is rögzítik Vathy írásai. S ez

a jelenség az írás ősi, a szubjektum külvilággal való kapcsolatának interpretálásában, a történekek megélésében is fontos, tükröző szerepét eleveníti fel. Ez lehet a magyarázata a személyesség erős jelenlétének: a történetek bizonyos rétege a személyiség érzékeny reakciójának folyton módosuló, változó nyomataként működik.

A kezdő novellák az ötvenes évek világához juttatnak közel. Az *Angyali történet* szövőmestere, Meskó Imre, volt textil gyáros az internáltak építőbrigádjában raboskodik. A szocialista állam mindenét elvette, őt pedig elvitték hordani a maltert, lapátolni a cementet. A váratlan éjszakai műszakban, az értelmetlen versengésben azonban vesegyulladás kap, s a haldoklótól való szabadulni akarás még a büntetés gyönyörénél is nagyobb. A félholtat börtönparancsnoka felteszi az első vonatra. Sorsára hagyják, gondolhatnánk. De az öntudatlan embernek váratlan segítők akadnak, a vasutasok embersége, a már sokat tapasztalt emberek összefogása hazajuttatja a rabot.

Ezt a hatalommal szemben is vállalt közösséget, a csak nagyon drámai időkben megjelenő összefogást mutatja meg a fiatal atléta, költő, Gérecz Attila emlékének dedikált novella is, akit húszévesen meg nem történt kémkedésért és összeesküvésért tizenkét évre ítélnék el. A börtönben tanul, verset ír, megszökik, majd '56 októberében kiengedik. Az utcai harcokban halálos találat éri, s járni is képtelen, idős édesanyja helyett a menyasszony, Marica temeti el a Klauzál téren egy maréknyi, segíteni kész idegennel (*Klauzál tér '56*).

Az '56-os események lélektani vetületét, a túlélőkben rögzült pszichés feldolgozatlan-ságot jól tükrözi a harcokban tizenévesként részt vevő, s megélt vagy inkább kitalált emlékeit cigarettára és vodkára cserélgető hajléktalan története (*Ha újra forradalom lesz*). A novellák ideje így ível át a múltból a jelenbe, hiszen a következő írás már a felvett, hajléktalanokról szóló szálát folytatja (*Az a sokféle zöld*).

A történetek epikus szálát a narratív megoldások is precízen árnyalják. A nézőpontok megváltoztatása, az objektív, távolságtartó, és a hangsúlyosan szubjektív, egyes szám első személyű énforma változtatása az első néhány történet drámaiságában fontos szerephez jut. A narrációban erősödő szubjektivitás a kötet második felében nem pusztán a személyesség illúziójának megteremtésére szolgál. Vathy önmagát is belevetíti a történetekbe, s az elbeszélői technika használatának újabb bravúros játéka: az író személyének történetbe húzásával párhuzamosan az én-elbeszélő Thomas Mannról és Joyce-ról elmélkedik (*Minnerva temetője*).

Láthatóan az énforma lehetőségeit kihasználó történetek pretextusokhoz való kötődése több szinten is létrejön. Jó példa erre a már előbb említett narratív technikára való rájátszás. A *Bolgár kalauzom* című írás hypertextuális kapcsolódása több ponton is explicit. A cím egyértelmű utalása mellett a mottó, s a verbalitáshoz fűződő kételkedő viszony is Kosztolányi híres Esti Kornél novelláját idézi. A címben lévő birtokos személyjel utal a nézőpont apró változásaira, de egyben mutatja a kötetben működő erős motivikus kapcsolatot: az afáziában szenvedő vasúti főnöknek feltett kérdés a kezdő írást idézi.

A *Töröttkezü kalandjaiban* a jól felépített történet helyébe inkább a szóbeliséget követő, imitáló csapongás lép. A novella egységét a törött kéz és a hozzá lazán kötődő események jelölik ki, de a történeti ívnél sokkal erősebb a primer élmény, gondolat átadásának a vágya. Vathy folytatja a tekintélyes pretextusok konkrét említését, szövegbe húzását – a Rousseau utolsó regényében fellelt esés vagy Leopold Bloom újságolvasási szokásai-

nak felelevenítése a textusokban sajátos párhuzamosságot teremt. Egymás mellett jól megférnek a cipőtisztítás, a koszosodó gipsz, vagy a kortárs írókról szóló apró anekdota-darabkák. A társ, a férj, egyre többször felbukkanó említése mellett a nyelvhasználat is változik. A szavak etimológiai igényű magyarázata, a szinonimahalmozások egyre erősödő jelenléte Lázár Ervin írói világába is átvezet.

Az egész kötetre is jellemző árnyaltság, fokozatosság fontosságát a Férfi, Apa és a Nő, Anya bensőséges, szeretetteljes kapcsolatát megmutató novella (*Paradicsommadár*) után olvasható címadó, *Életünk, halálunk* is jelzi. A közel 70 oldalnyi napló – tulajdonképpen naplók – műfaji megjelölése részben a kényszer szülötte, hiszen két eltérő intenciójú, szerkezetű, szerzőségű írásról van szó. Az egyiket Lázár Ervin huszonöt–harmincévnyi feljegyzéséből válogatta, szerkesztette Vathy Zsuzsa. A másik rész időben, témában jóval determináltabb: a férj utolsó fél évét, a műtétet, az újra felbukkanó akadályokat, az orvosok túlhajszolt közömbösségét, az ápolók tehetetlenségét (gyakran frusztrált agresszióját), s ezzel párhuzamosan a család, a feleség hihetetlen erőfeszítéseit, lelki útját rögzítik. A szerző is írja: az egyik akkor ér véget, amikor a másik kezdődik, s ez magyarázza a nézőpontok, szituációk különbözőségét, s egyben azt is jelzi, hogy a napló műfajához szorosan kötődő esetlegességet a cím által is kijelölt intenció váltja fel.

A feljegyzések lényeges vonása a közölt gondolatok bensőségessége, intimitása. Lázár Ervin a mindennapi élethez tartozó eseményeket, mókás, mulattató, vagy éppen tragikus részleteket is leír. Olvashatjuk a szeretetről, istenről, a fény kereséséről, a haláról lejegyzett gondolatait, de a naplórészletek a kortárs irodalom, gyermekirodalom számára is érdekes adalékkal szolgálhatnak. A szerzőkhöz tartozó alkotások keletkezéstörténetébe is beláthatunk. Jól ismert, hogy Lázár műveinél különös súlyt kap a családi háttér. A lejegyzett beszélgetések, a gyermeki félrehallások, kiszólások, álmok későbbi novellák, mesenovellák, regények alapötleteként, motívumaként fedezhetőek fel. Verseiből, különleges névalkotásaiból is találhatunk a jegyzetek között. A primer ötlet és a megvalósult novella kapcsolatára azonban nem feltétlenül kell a kötet kereteit túllépni. A Vathy által rögzített egyik feljegyzés a hősi halált halt Gérecz Attila táblaavatásáról szól. (Érdekessége az említett részletnek pusztán az, hogy a megvalósult, részben a fikció szegélyén íródott novella, *Klauzál tér '56* és a lejegyzett primer ötlet sorrendje a kötetben belül inverz.)

Az utolsó írás, a napló által kezdett időrendet folytatja. *A seholve ideje* a váratlanul bekövetkezett tragédia, a „Leghózzább Tartozó” halála utáni időszak megrendítő, lírai lenyomata. Ahogyan a kötet több novellájában is, a személyes érintettséget, – itt fájdalmat, tanácstalanságot – a narráció megváltozása is erősíti. Hogyan folytatható az élet szeretünk elvesztése után? Nehéz, még inkább lehetetlen erre választ találni. Talán jól esik szilvafát ültetni a távozó emlékére, és jól esik antikváriumok kirakatait bámulni. De az üres fotel, a fürdőköpeny látványa, a véletlenül meghallgatott mese súlya elviselhetetlen. Mit lehet ilyenkor tenni? Lázár Ervin az egyik naplóbejegyzésben ezt írja: „Aki szeretetben él, megmarad. Aki csak magának él, elveszik. Igyekezzünk, hogy minél több fény legyen belőlünk.”

Sinka Annamária